Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 44, Şubat 2020, s. 479-496

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.40244>

Doç. Dr. Gonca Hülya YAYAN

Özgecan ERAYDIN

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Resim-İş Eğitimi,
elmaneraydinozge@gmail.com

DIŞAVURUMCU TAVIR OLARAK SEMİHA BERKSOY’UN ESERLERİNİN SANAT VE İLETİŞİM BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Özet

Geçmişten günümüze kadar farklılık gösteren sanatın öyküsü içinde yer alan iletişim kavramı, insanlık tarihi boyunca mesaj verici bir olgu olmuştur. Resim, Heykel, Grafik, Edebiyat, Müzik, Sinema, Dans gibi güzel sanatlar içinde yer alan alanlarda üretilen eserlerle de insanlığa mesaj verme amacı güdülmüştür. Evrenselleşmiş sembollere dayalı eserlerin üretilmesinde sanatçıların olduğu kadar izleyicilerin de hayal güçleri harekete geçirilmiştir. İnsanoğlu da bilinçaltındaki, rüyalar, ruh dünyasındaki geçmiş ve gelecek düşünceleri ile kader gibi tercihleri, renk ve duygularından bir bütün olarak üretilen sembolik objelerle, izleyiciyle bir şekilde iletişim kurmuştur. İşte bu bağlamda pek çok sanatçıya ilham kaynağı olan bu düşünceler, “İlklerin Kadını” olarak tanımlanan; Cumhuriyet tarihimizin kültür ve sanata ışık tutmuş olan ilk Türk opera sanatçısı, ressam Semiha Berksoy’un eserlerinde de yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Sanat ve İletişim, Sembol, Semiha Berksoy.

ANALYSIS OF SEMİHA BERKSOY'S WORKS IN TERMS OF ART AND COMMUNICATION AS AN EXPRESSIONIST ATTITUDE

Abstract

The concept of communication within the history of art, which differs from the past to the present, has been a messagegiving phenomenon throughout human history. The works produced in the fields of Fine Arts such as painting, sculpture,

graphics, literature, music, cinema, dance were intended to give a message to humanity. The production of works based on universalized symbols stirs the imagination of the artist as well as his audience.

Symbolic works produced as a whole of subconscious, dreams, spirit world, past and future, destiny, preferences, colors and emotions communicate with the viewer. In this context, the work of Semiha Berksoy, the first Turkish opera singer who has shed light on culture and art in the history of the Republic, called “Woman of the firsts”, was examined in this study.

Key Words: Art, Arts and Communication, symbol, Semiha Berksoy.

GİRİŞ

Sanat Nedir?

En genel anlamıyla sanat, yaratıcılığın ve hayal gücünün ifadesi olarak tanımlanmaktadır. Yaratıcılık ve hayal gücü ile bir durumun, bir tasarımın dışavurumunda anlatılan en etkili yöntemdir. Türkçede sanat kelimesi en umumi manada “*düşünülen bir şeyi vücuda getirmek için marifet ve zekanın kullanılması*” olarak tanımlanmaktadır (Arseven, 1950:1753).

“*Sanat sözcüğü, Arapçadaki suni sözcüğünden İngilizcede (art) artifical, Almancada (kunst) künstlich sözcüklerinden türemiştir. “Sanat” kelimesinin türediği bu üç kaynak için sözcük de “yapay” anlamı da kullanılmıştır*” (Mozart Cultures, 2018).

Hançerlioğlu’na göre; “*Sanat, insanla nesnel gerçeklik arasındaki estetiksel ilişkiler kurarken pratiğe, topluma ve toplumsal yaşama da sıkıca bağlıdır*” (Hançerlioğlu, 1993 :363-364).

Kadir Şişginoğlu, tarafından ise “*Sanat; duygu ve düşüncelerin estetik haz ve tavır ile ifade edilmesi olarak tanımlanır. Güzellik ve inceliği fark etmek, algılamak, hissetmek, sevmek gibi kavramlar estetik ve sanatın içeriğini oluştururlar. Yani sanat; sanatçının mesajını muhataplarına en güzel şekilde ileten bir iletişim aracıdır*” demektedir (Şişginoğlu, 2015).

“*Sanat, insanın yeteneklerini yalnızca pratik, yani fayda sağlamaya yönelik amaçlar için değil, evrenin ve dünyanın sırlarına erişebilmek, kişisel bunalımlarını yatıştırmak, heyecanlarını doyurmak ve başkalarına hissettirmek en nihayet, ruhsal özlemlerini uygun düzeyde yaşayabilmek isteğiyle kullanıp değerlendirmesi anlamına da gelmektedir. (Andre Malraux’tan (1970) aktaran Kınay 1993).*”

Sanat, insanlık tarihinin var olduğu günden günümüze kadar her döneminde yaşayan bir olgu olmuştur. Geçmişten günümüze kadar insanlığın ve teknolojinin ilerlemesiyle de sanata bakış açıları değişmiştir. Fakat çeşitli sanat dalları içerisinde vücut bularak gündemdeki yerini daima korumuştur.

Sanat, insan ve zamanın değişimiyle dönüşüme uğramış olsa da evrensel bir boyutta her zaman mesaj verici özelliğini korumuştur. Bir iletişim aracı olarak her toplumda bir köprü görevini görürken aynı zamanda yaşadığı toplumun da sözcüsü olmuştur. Bu köprü bazen bir resim olabileceği gibi bir şiir, bir öykü, bir müzik de olabilmiştir (Artfulliving.com/2017).

Böylece toplumlar arasında sanatla etkili bir iletişim kurulmuştur. Çünkü iletişim, İnsanın olduğu her yerde kişiler, gruplar ve türler arasında karşılıklı gerçekleşen, mesajların

değiş-tokuşu sürecidir (Cemalcılar, 1988: 305). Diğer bir anlamı itibarıyla da uzlaşmış simgeler yoluyla değişik zaman ve mekan boyutlarında gerçekleşen bilgi, düşünce ve duyguların aktarılmasıyla oluşan alış-veriştir diyebiliriz (Zıllıoğlu, 2007: 22).

İnsanların birbirleriyle etkileşiminde etkin rol oynayan bu alış veriş, alıcı ve verici olma durumunun sosyal bir sonucu olarak her durumda karşımıza çıkmaktadır. Alıcı ve verici arasında yazılı, sözlü, görsel ve işitsel anlamda gerçekleşen ifade biçimleri gibi durumlar, iletişimin en önemli unsurlarını oluşturmaktadır. Bunlar; göstergebilim, işaret ve sembollerin yanı sıra işitsel ve görsel anlamda da bir gereklilik oluşturmaktadır.

Sanatsal ifade olarak iletişim ise, insanın ruh dünyasındaki duygu, duyum ve sembollerinin bir ifadesidir. İnsanların bilinçaltı duygu ve duyuları ile rüyaları, sanatsal çalışmalarına kaynak oluşturmaktadır. İnsanoğlunun etrafındaki nesneleri var olan gerçekliğiyle algılaması gibi ruh dünyasındaki duyumları da algılayış biçimi önemlidir. Çünkü “*Bir resme baktığımızda o resme konan öğelerin sanatçının kafasındaki imgelerin bir ürünü olduğu bilinmektedir*” (Üner, 2013:2).

Sıradışı dışavurumcu tavrılarıyla makalemize konu olan **Semiha Berksoy** Cumhuriyet döneminde yaşamıştır. (1910-2004) İlklerin kadını olarak anılan Semiha Berksoy, 1910 yılında ressam bir anne ve şair bir babanın kızı olarak dünyaya gelmiş sanat dolu, kültürlü bir ailede büyüyerek sanatın her alanında başarılı olan bir sanat kadını olmuştur.

Sanat eğitimi küçük yaşta annesinden alan Berksoy, yaptığı çalışmaları hiçbir zaman belli bir akıma, klasik kalıplara sokmamıştır. İç dünyası, bilinçaltı ve rüyalarından beslenen sanatçı kendi hayatından örnekleri günlük hayatındaki olaylar ile birleştirmiştir (Ahmet Rüstem Blog, 2014).

Kendi imgesini Türk sanatı içinde sıra dışı bir dışavurum ile ele alan Berksoy, çok sayıda otoportreler yapmıştır. Bunların yanı sıra, yaşamına girmiş ve önemli roller oynamış kişilerinde aynı tavrın devam ettiği bir biçimsellikte portrelerini gerçekleştirmiştir. Gerek otoportrelerinde, gerekse otobiyografik diğer çalışmalarında gerilimli bir iç dinamik üzerine kurulmuş olan yaşantısını görselleştirmiş, gerçekliği, ölümü, sanatı, insanları irdeleyen ve varoluşun sorunlarını, dışavurumcu bir yaklaşımla vurgulamış ve öne çıkarmıştır. Tuvallerinde iç çatışmalarını olduğu kadar aşklarını, annesini, kızını, kısaca kimliğini, yaşamını, kendisini oluşturan öğeleri ve figürleri ile varoluşuna ilişkin ayrıntıları yansıtmıştır” (Aliçavuşoğlu, 2008: 209).

Sanatçının Eserlerinde Kullandığı Motif, Sembol ve Renklerin Özellikleri

Aşk: Türk dil kurumuna göre *aşırı sevgi ve bağlılık duygusu* olarak ifade edilmektedir.

İnsan: İnsan bir mikrokozmos, yani küçük bir evren gibidir. İnsan sembolik kavramlara değişik yönlerde yol açan bir merkez olmuştur. İnsan başlı başına bir evrendir. Ters dönmüş bir ağaçtır (Ersoy, 2000: 197-198).

Ölüm: Gerçek varlığı olan herhangi bir şeyin sonunu (bitimi) belirleyen bir olaydır (Ersoy, 2007:414).

Çizgi/Hayat çizgisi: Bir çizgi ne kadar soyut olursa olsun etkisini mutlaka doğadan ve insanların ruhsal davranışlarından aldığı ve bu nedenle psikolojik açıdan bazı anlamlara sahip olduğu varsayılmaktadır.

Düz-Yatık çizgiler; bulunduğu düzende statik bir etki yaratır, sükûnet, sessizlik, istirahat, iç huzur ve rahatlık gibi genel anlamda durgunluğu yansıtır. **Hafif dalgalı çizgiler;** şefkat, yumuşaklık, hoşgörü, zarafet biraz da kadınımsı anlamlar içerir. **Derin dalgalı çizgiler;** kuvvet, heyecan, kapris gibi davranışları simgelemektedir. (Ersoy, 2000:69-70)

Maske: Mask, Fransızca kökenli bir kelimedir. Sözlüklerdeki anlamı: Genellikle ölünün yüzüne alçı veya balmumu kaplanarak elde edilen yüz kalıbı anlamına gelir. Maske sözcüğü de mask sözcüğünden türemiştir. Maske ile mask ın arasındaki fark mask ın yapay bir yüz olarak yüze takılması maskenin ise yüz kalıbı olmamasıdır. Maske, yüzü gizlemek maksatlı giyilen - örtü veya benzeri - tanınmamak için yüze takılan bir eşyadır. (Edebiyat ve Sanat Akademisi, 2018)

Kürk: Vücudu sıcak tutmak için elbiselere kaplanan tüylü hayvan postları ve bunlarla kaplı ceket, paltodur. Zenginliğin ifadesi olarak da görülmektedir. (Arseven, 1950: 1198)

İnci kolye: İstiridya ve midya cinsinden bir nevi deniz hayvanı içinden çıkan parlak ve kıymetli yuvarlakça taneler ki ziynet olarak kullanılır. Geçmiş Millattan önceki devirlere dayanan incinin keşfi, binlerce yıl boyunca parlaklığını kaybetmemesi bakımından zenginlik ve ihtişamın bir simgesi olarak yüzyıllar boyunca kadınlar tarafından dikkat çekmiştir. Hindu inancına göre Ay temasıyla ilişkilendirilmiş ve evlilik törenlerinde saflığı temsil etmiştir. (Arseven, 1950:775).

Çiçek: Osmanlıda şükufe olarak adlandırılan çiçek, bir bitkinin (nebatın) tenasül uzvunu ihtiva eden kısım olur. Çiçekler tabii veya üslublaştırılmış veyahut şemalaşmış şekillerde bezeme öğeleri olarak kullanılır (Arseven,1950:395)

Kırmızı noktalar: Kırmızı renk geniş anlamda ateş ve kandır. Dikkat çekiciliği olduğu için heyecan vericidir. Fakat kültürlere göre farklılık göstermektedir. Geçmişte saltanat ve iktidarın göstergesi olabildiği gibi Hint kültüründe de gelinliğin saf rengi kırmızı kullanılmaktadır. (Ambrose ve Haris, 2003)

Hare: Kelime anlamı olarak, bazı nesne, canlılar ve gözlerde dalgalanır gibi görünen parlak çizgiler, ışık olarak adlandırılmaktadır. (kelimecim.com)

Mektup: Kelime anlamı olarak, haberleşmek ereğiyle ve genellikle posta aracılığıyla birine gönderilen, zarfa konulmuş, yazılı kâğıt olarak adlandırılan mektup, kağıdın icadıyla birlikte

insanlar arasında iletişim aracı olmuştur. Kaligrafik iletişim araçları içinde yer alan mektup, yazı veya çizi ile oluşturularak formatlandırılan ve basım – yayım araçları ile yapılan iletişimdir. (wikipedia)

Mezar: Ziyaret olunan yer manasından ölü gömme çukuru olarak adlandırılmaktadır (Arseven, 1950:1315).

Daire: Daire daima yaşamın bir yönüne, temelindeki bütünlüğe işaret etmektedir (Jung, 2015:232). Daire, diğer geometrik alanlar içinde en gelişmiş en mükemmel biçimdir. Başlangıç ve bitimi belli olmayan bir görünüme sahip olması onu, yaşamda geometrik olarak en gerçekçi ve anlamlı biçimde tanımlayan bir şekil yapmıştır (Ersoy, 2000: 72).

Kuş: Kadim Türk kültürü ve çoğu Avrupa ve Amerika mitlerinde kuş motifi görülmektedir. Göktürk ve Uygurlarda kartal ve yırtıcı kuşlar hükümdar ya da beylerin timsali, koruyucu ruh ve adaletin simgesi olmuştur (Çoruhlu, 2002:134).

Gri: Genellikle tamamlayıcı bir renk olarak kullanılan gri, karamsarlık ve içe kapanıklık duygusuyla ilişkilendirilmiştir. Rüya, gri bir sis perdesi altında ve bilinçaltı tabakalarda, bilincimizin dışında oluşan duygular için bu renk kullanılmaktadır(Ersoy, 2000: 69).

Siyah: Müslümanlıkta siyah, fanilik, son ve sonsuzluk gibi sembolik açılımlarla yüklüdür. Mevlevi dervişleri salona girip dönmeye başlamadan önce, üzerindeki siyah pelerinleri çıkarıp atarak, bu tür eğilimlerden kendilerini arındırdıklarını söylemek ister ve gerçeği, yeniden doğuşu da simgeleyen beyaz roblarla görünür, semaya başlarlar (Ersoy, 1990: 38).

Siyah rengin de Türk mitolojisine dayanan anlamlar ifade ettiği ve fakat tarihte bu rengin olumludan olumsuzu çok değişik anlamlarda kullanıldığı da bilinmektedir. Kara'nın Şaman Türkler açısından ifade ettiği anlamlar ilgili olarak, İnan (1987: 404-411) Altaylıların akidelerinde ruhlar aru (pak, temiz, arı) veya kara (habis) zümrelerine ayrıldığını belirtmiştir.

Kırmızı: En sıcak renk kırmızıdır. Kırmızı renk fiziksel anlamda hareketliliği, dinamizmi ve gençliği; duygusal anlamda ise mutluluğu, azim ve kararlılığı ifade etmektedir. Kırmızı renk ana renklerden bir tanesi olup doğadaki karşılığı kan ve ateştir. Araştırmacılar kırmızının doğada sık sık tehlike ile ilişkilendirilen bir renk olduğunu (örn: ateş ve kan), bu yüzden de renge karşı doğal tepkinin böyle bir ilişkilendirme olduğunu belirtmişlerdir (Heath, 1997).

Mavi: Renklerin en derin olanıdır, göz bir engele rastlamadan ona gömülür ve sonsuza doğru kaybolup gider. Mavi, gerçeğin hayale dönüştüğü sonsuz bir yolun rengidir (Ersoy, 2000: 58-59).

Yeşil: Yeşil renk, mavi ve sarı ana renkten oluşmuş ara renktir. Doğanın bizlere sunduğu doğallığı sembolize etmektedir. Doğanın en yaygın rengi olarak tazelik ve sükûnetin simgesidir. Aynı zamanda verimliliği ve doğurganlığı simgeler. Orta Çağda gelinlerin yeşil giysi giydiklerinden bahsedilmektedir. Gözü dinlendirir, ümit ve sükûnet verir (Halse, 1978: 27-34). Yeşil renk aynı zamanda İslam diniyle de bütünleşmiştir.

Sarı: Sarı, ışığın, sevincin, üretim ve verimliliğin rengidir. İnsana sevinç ve coşku veren ana renklerden biridir. Doğada ışığı temsil eden sarı renk birçok destanda güneşle ilişkilendirilerek mitolojik olarak da kullanılmıştır. “Güneşin doğduğu ülke” olarak tanımlanan Japonya’nın bayrağında da sarı renkte Güneş motifi bulunmaktadır. Orada yaşayan insanların hareketliliği, yaşam biçimi sarı renk ve güneş motifiyle ilişkilidir (İSMMM MO YAŞAM, 2009).

Beyaz: Temizlik ve saflığın sembolü olarak birçok kültürde toplum tarafından kabul edilmiştir. Türkçe’ de beyazın eş anlamlısı olarak kullanılan “Ak”; Türk kültürü içinde kullanılan ve sevilen bir renktir. Kutsallık ve uğur getireceği (yolun açık olsun manasında) inancı ile günümüze kadar gelmiştir (www.artchesss.com).

Kahverengi: Doğada toprak ile ilişkilendirilen bu renk, daha çok ölümü hatırlatmaktadır. İşlevsel renk kategorisinde ise mekanda araç (mobilya) kullanımlarında daha çok görülmektedir (www.artchesss.com).

Eflatun(mor): Mor, zenginliği, asalet, lüks ve ihtişamı çağrıştıran bir renktir. **Eflatun/Eflatuni**, leylaki ile erguvani arasında pembe-mora çalan renktir (Arseven, 1950:509). Özellikle açık tonları rahatlatıcıdır. Hayal gücünü arttırarak şevk ve ilham verir. Rahatlatıcı etkisinin yanında hüznü de çağrıştıran mor ve açık tonları sanatçıların kullandığı bir renktir.

Berksoy’un çalışmasında eflatun (açık mor tonu) u kullanmasının annesinin sevdiği renk olarak bilinmektedir (Özer, 2014).

Pembe: Açık kırmızı gül rengi; gül pembesi de denilmektedir. (Arseven, 1950: 1600). Pembe renk, kişide olumlu duyguların oluşmasına yardımcı olur. İnsanı sakinleştirir ve vücudu rahatlatır (www.artchesss.com).

Semiha Berksoy’un Çalışmalarındaki Sanatsal İletişim

Resim 1-2. “Gülen Otoportre- Gören Otoportre” Yağlıboya, (70x50)1969

Resim Analizi:

Burada birbirini konu ve üslup bakımından birbirini tamamlayan her iki çalışmada da siyah renkte zemin görülmektedir. Gülen Otoportre’de sanatçı kendisini yarı çıplak (cinselliğin ön plana çıktığı); gözleri açık (gözbebeklerini görebiliyoruz), hayat çizgisi baş hizasında ve beyaz renk işlenmiştir. Gören Otoportre’de ise sanatçı kendisini hüznü, gözleri donuk; dört ayrı beyaz ve gri renkte hayat çizgisi görülmektedir. Buradaki yüzde yanaklarda pembe allıklar dikkat çekmektedir.

Resmin Yorumu:

Hayatının üç çizgisini (evresini) huzurla özdeşleştirerek bu iki resimde belirtmiştir. Şöyle ki bu resimlerde hayatının evrelerini üç çizgiyle bölmüş olup bu üç evresinde de maskeleşmiş yüz ile daima sıkıntılarının olduğunu bize göstermektedir. Sanatçı bu iki çalışmada kullandığı beyaz renk ile cinselliği birleştirmeye çalışsa da karanlık mekanlardaki siyah renk ile hala o ruh halinin sıkıntılar içinde olduğunu görülmektedir. (Resim 1-2.)

Resim 3. “Ses”, Yağlıboya, 100x70, 1970

Resim Analizi:

Duralit üzerine yağlıboya olarak çalışılmış bu resimde yine açık bir fonda; çoğunlukla siyah ve koyu kırmızı renk üzerinden çizgisel formlarla iki insan bedeni görülmektedir.

Resmin Yorumu:

Semiha Berksoy'un çoğu portre ve otoportre çalışmalarındaki figürlerin gözlerinde göz bebeği yoktur ve hep hüznü hakimdir. Bu çalışmada ilk kez gülen bir yüz görülmektedir. Çalışmayı ikiye ayıracak olursak üst kısımda kollarıyla Berksoy'u sarıp sarmalayan, koruyup kollayan siyah ceketli bir adam görülmekte ve Semiha çok mutlu bir şekilde gülümsemektedir. Başının üzerine koyduğu erkek figüründeki saçları kahverengi resmedilmiştir (tahminen sevgilisi olan bir kişiye gönderme yapmıştır). Kahverengi tonu ile gelecekte sağlam bir ilişki kurma isteğine gönderme yapılmıştır. Fakat bu resminde figürün siyah renkte resmedilmesi içindeki sıkıntıların devam ettiğini göstermektedir. Çoğu resminde yer alan hayat çizgisi diye yorumladığımız çizgiyi burada yine görmekteyiz. Çenesinin altına çizilen çizgiyle de (hayat çizgisi) iç huzura gönderme yapılmıştır. Bu gösterişli hayat içerisinde resmedilen bu çalışmada kolların çizilmemesi sanatçının hala özgüvensiz olduğunun bir göstergesidir. (Resim 3.)

Resim 4. “Aşk – Otoportre”, Yağlıboya, 1972

Resim Analizi:

Beyaz bir zeminde, siyah renk ile kendisini kuş olarak tasvir etmiş; çizgiselliğini koruyan bir çalışma. Alt kısımda yine hayat çizgisi görülmektedir.

Resmin Yorumu:

Bu çalışmada, sanatçı kendisini bedeni olmayan küt saçlı, inci kolyeli ayakları yerden kesilmiş uçmaya hazır bir kuş olarak tasvir etmiştir. Gönülle bağlantılı olarak resmedilen damla şeklindeki kuşun ayakları ve kanadının olmaması, hayatın bir damla katre gibi kısa bir anlık yaşandığını sanatçı eserinde anlatmak istemektedir. Sanatçının özgür olmadığını ve boynundaki zincirlerin ucunda “Amour” aşka bir gönderme yapılırken resmin alt kısmında yer alan yatay çizgiyle de iç huzura dikkat çekilmiştir. (Resim 4.)

Resim 5. “Annem ve Ben”, Yağlıboya, 110x80, 1974

Resim analizi:

Berksoy'un bu çalışmasında hakim renk, beyazdır. Resmin sol tarafındaki serum şişesi bize hastane odası olduğunu çağrıştırmaktadır. Resmin odak noktasında yine diğer çalışma gibi annesi, kardeşi ve kendisi bulunmaktadır. Annesinin üzerinde yine yeşil bir elbise ve üzerindeki kıyafetten entelektüel bir aileden geldiği görülmektedir. Anne figürü daha genç daha güzel ifade edilmiştir. Sanatçı kendisini sandalye üzerinde resmetmiştir.

Resmin yorumu:

Irmak Özer, Semiha Berksoy'un annesi ile ilgili; "Annesi, yanında olsun olmasın, Semiha Berksoy'un hayatında daimi önemli figürlerden biri olarak yer almış ve Berksoy'un eserlerine yansımıştır." belirtmiştir. (2014)

Bu çalışmasında ise Fatma Saime Hanım'ın (annesi) en sevdiği eflatun rengi, başının etrafını bir hare gibi sarmaktadır. Türklerde eflatun soyluluğu temsil ederken sanatçı da annesini soyluluk karakteriyle özdeşleştirmiştir. Yüz ifadelerinden anladığımız kadarıyla sanatçı ölümle çocuk yaşta karşılaşmıştır. Ölümü bilmediğinden annesinin yeniden canlanabileceği ümidiyle göz bebeklerindeki beyaz renk ile bir ümit ışığına yer vermiştir.

Çünkü henüz sanatçımız annesinin ve kardeşinin (anne karnındaki kardeş) ölümüyle henüz yüzleşmemiştir. Annesinin kendisine kol kanat gereceği düşüncesiyle resimde kendisini sağ tarafta küçük bir çocuk olarak resmetmiştir. Resmin arka planında yer alan beyaz renkle koruyuculuk duygusu, saf, temiz ve naif duygularla yansıtılmaya çalışılmıştır. (Resim 5.)

Resim 6. “Annem ve Ben” Yağlıboya, ebat(100x70), 1974

Resim Analizi:

100x70 cm duralit zemin üzerine yapılmış bu çalışmada yeşil renk hakimdir. Odak noktasında kaybettiği annesi ve kardeşiyle kendisi bulunmaktadır. Annesinin üzerinde sarı ve yeşil çizgili bir elbise, kendisinde de sarı bir elbise görülmektedir.

Resmin Yorumu:

Sanatçı yapmış olduğu bu çalışmasında eserinden de anlayacağımız üzere annesine bir ithafta bulunmuştur. Çok sevdiği annesini genç yaşında ölmesini kabullenememiş, bu yaptığı resimle de bu sevgiyi, özlemini yansıtmaya çalışmıştır. Bunu yaparken resmin arka planında kullandığı yeşil renk ile yaşama ve huzura gönderme yaparken resmin ortasında yer alan anne olarak adlandırılan kadın figüründe bu yeşil renk dikine çizgilerle devam ettirilmiştir. Ayrıca sarı ve beyaz dikine çizgilerle de denge sağlanmıştır. Ortada yer alan bu kadın figürünü genç olduğunu ve gözlerinin tamamıyla siyah resmedilerek hayatla bağının kalmadığı gösterilmeye çalışılmıştır. Gözlerinde de kırmızı damlalar, göz yaşları yer almıştır. Acı ve keder anlatılmak istenmiştir.

Resmin sol kısmında kadın figürü tarafından kolu uzatılarak kollanmaya çalışılan figür aslında sanatçının kendisidir. Sanatçı bu ölümden dolayı üzüntü duyduğunu gözlerinden akan kırmızı renkli gözyaşlarıyla göstermek istemiştir. Üzerinde giymiş olduğu sarı renkli kıyafetiyle de dikkati kendi üzerine çekerken sarı renk, hüznün ve dinamizmin dengesi izleyicilere verilmeye çalışılmıştır. Resmin sağ tarafında yer alan bebek figürü ise ölen kardeşini sembolize etmektedir. Beyazlar içerisinde bu bebek figürü saflık ve temizliğin sembolü olarak resimde yer almıştır. Ve bu eseriyle sanatçı genç yaşlarında yaşamış olduğu üzüntüyü gözler önüne bu eseriyle sermektedir. Ölümle yüzleşmiştir. (Resim 6.)

Resim 7. “Annem” Yağlıboya, ebat(90x80)

Resim Analizi:

Açık renk bir fon üzerinde annesinin portresi yer alıyor. Baş kısmında belli belirsiz bir hare, boyun kısmında bir çizgi ve kalbinin sol köşesinde pembe bir çiçek görülmektedir.

Resmin Yorumu:

Bu çalışmada sanatçımız, annesinin portresini resmetmiştir. Başında beyaz bir hare ile annenin kutsallığı mesajını vermektedir. Resimdeki figürde baş bölgesinin altında çizilen yatay çizgi ile hayatın bittiği mesajı verilmek istenmiştir. Diğer resimlerinde olduğu gibi bu kadın figürünün göz bebekleri gösterilmeden çizilmiştir.

Ağız kısmında ise çarpı işareti konularak konuşamadığını ve insanlarla iletişime geçemediğini göstermeye çalışırken sanatçı da insanlarla olan iletişim bağının kopukluğuna işaret etmektedir. Siyah renkle resmedilen donuk bakan gözler (karamsarlık belirtisi olarak) ile de kırmızı renkte resmedilen saçlarla sanatçının içindeki hayata karşı şiddet ve fırtınalar resmedilmiştir. Resimdeki kadın figürünün kalp kısmında yer alan çiçek, saf sevgiyle yaşamın devam ettiğinin bir belirtisi olarak görülmektedir. (Resim 7.)

Resim 8. “Karanfilli Kız”, Yağlıboya, ebat(60x60)

Resim Analizi:

Bu çalışmanın her iki tarafında siyah bir alan ve siyah alanın içinde kalan kısım yeşil fonuyla odak noktasında yine Berksoy'un portresi görülmektedir. Hüzünlü bir portrede, başının üzerinde gri bir daire ve göz yaşı gibi akan kanlar, hayat çizgisi resmi bütünlemektedir.

Resmin Yorumu:

Kendini ne istediğini bilen, kendini güvenli bir kadın sanatçı olarak resmederken aynı zamanda kendini halen annesinin rahminde, onun koruması altında ve henüz doğmamış resmetmiştir. Resimdeki rahim, annesinin en sevdiği eflatun renkte ve onun enerjisini yansıtmaktadır. Küçük yaşta yaşadığı büyük bir travma ile Semiha Berksoy, içinde bir yerlerde, her zaman o güvenli alan kavramı sorgulamıştır. Siyah renk ile çerçevelenmiş bu çalışma izleyicide soğuk bir etki, bir korku bırakmakta fakat annesinin rahmini temsil ettiği için de kendisini güvende hissetmektedir.

Yeşil bir alanda yer alan portresi ise huzurlu olduğunu göstermektedir. Çalışmasına “Karanfilli Kız” ismini veren sanatçı, bu çiçekle annesine duyduğu özlemi ve sevgiyi pekiştirmek istemiştir. Fakat yine gri bir daire, sonsuzluğu görülmektedir. Karamsarlığın yanında “Ben annemin içinde huzurlu ve güvendeyim” diyerek kendi huzur alanını yaratmış olabileceği hissedilmektedir. Resimde yatay olarak çizilen çizgiyle iç huzura gönderme yapılmıştır. (Resim 8.)

Resim 9. “Çankırı Hapishanesi’nde Ziyafet”, Yağlıboya, 110x110, 1979.

Resim Analizi:

Bu çalışmada kırmızı bir fonda, odak noktasında kendinden emin adımlarla yürüyen, kendine güvenen bir kadın görülmektedir: Semiha Berksoy, başında şapkası, şapkasının üzerinde bir kuş, omuzlarında bir kürk şal, yeşil bir elbise, boynunda bir fotoğraf makinesi ile sol tarafında ilk aşkı Nazım Hikmet ve diğer yanda sadece gözlerinin olduğu başka bir erkek figürü(kendi eşi olabilir) de görülmektedir. Sağ üst köşede demir parmaklıklara gönderme yapan bir pencere, sol tarafta ise yine Berksoy’a ait ruh dünyasındakileri yazıya döktüğü cümleler görülmektedir.

Resmin Yorumu:

Aslında Semiha Berksoy için bir dönüm noktası olan bu ayrılık hikayesi herkesi bambaşka yerlere taşıyacaktı. Bir yerde aşık olduğu adamın evli olması ve hapishaneye düşmesi; bir yanda da kendisine yurtdışında teklif edilen opera kariyeri. Yaşadığı dönemde iki erkek arasındaki ikilem resimde anlatılmaya çalışılmıştır.

Berksoy, burada ayakları üzerine basan, şöhret ve sanat hayatının doruk noktasında kendine güvenen genç ve güzel bir kadın olarak görülmektedir. Başının üzerindeki kuş sembolü ile aslında özgür ama arka planında siyah renkte karanlık kısmının (karamsarlık) olduğunu bize anlatmaktadır. Resmin sağ tarafındaki demir parmaklık ise tam bir ironik bir düşüncüyü temsil edilmek istenmiştir. Şöyle ki şöhretin insanlara getirdiği bazı kurallar ve baskılar bu şekilde anlatılmak istenmiştir. Resmin sol alt köşesindeki figürü, sarı saçlı ve mavi gözlü olmasından dolayı Nazım Hikmet olduğunu anlıyoruz hala hayatında bir parçası olduğunu bize anlatmaktadır. Diğer yanda ise sadece gözlerini gördüğümüz erkek figürü (kendi eşi olabilir) yarım, kaşları çatık ve şüpheli bir şekilde gösterilmiştir. Arka planda resmedilen kırmızı renk ile fiziksel anlamda sanatçının hareketli, heyecanlı, ateşli, dinamik hayatı ve gençliği; duygusal anlamda ise mutluluk, azim ve kararlılığı ifade edilmek istenmiştir. Berksoy, bu döneminde ne kadar kararlı ve güçlü olduğu ve aldığı karardan ne kadar huzurlu olduğunu yeşil bir elbise giyerek sembolleştirmiştir. (Resim 9.)

Resim 10. “Sevim”, Yağlıboya, 90x65, 1997

Resim Analizi:

Duralit üzerine yapılmış bu çalışmada, karşımızda bir portre yer almaktadır. Siyah kıvrıkcık saçlı, siyah gözlü (göz bebekleri yine yok) beyaz pudralı ve pembe allıklı bir yüz, ağzında bir sigara, omuzları açık bir elbise (zeminle bütünleşmiş) ve yakasında kırmızı bir çiçek ile birlikte arka fonda sigara dumanının sardığı buğulu bir görüntü resmedilmiştir.

Resmin Yorumu:

Sanatçının bu çalışmasında Zemin rengiyle bütünleştirdiği kadın portresinin bedeni, çizgisel formda çizilmiştir. Kadının yüzündeki maskevari donuk bakış yaşadığı acı ve kederi yansıtmaktadır. Sigara dumanı içinde beliren sanatçının gizemli olduğu kadar kederli olan ruh hali de eserde yansıtılmaya çalışılmıştır. (Resim 10.)

Resim 11. “Annem’e Otoportre”, Yağlıboya, 112x76, 2002

Resim Analizi:

Sanatçı kendisini, kahverengi bir mekanda (toprak/kara toprak) kırmızı bir tabut içinde gösterişliliğini kaybetmeden fakat çıplak ve sadece yüzü beyaz renk olarak tasvir etmiştir. Başında tüylü şapkası ve boynunda inci kolyesiyle görülmektedir.

Resim Yorumu:

Sanatçı bu resminde kendisini hayatı boyunca yaşamış olduğu çalkantılar içerisinde mutlu olamadığını, kalıplar içerisinde resmederek göstermiştir. Dünyayla olan bağı başındaki siyah şapka (karamsarlıkları) ve boynundaki beyaz kolyeyle gösteriş içerisindeki huzuru arayışını resmetmiştir. Yüzü de beyaz renkte çizilirken uzuvların gösterilmemiş olması hali hazırda huzuru bulmak istediğinin bir belirtisi olarak anlamaktayız. Çünkü resmin arka planındaki kırmızı renk hayatındaki şiddet duygularını anlatırken kahve rengi ile sıkıntıları pekiştirilmiş toprak olgusuyla da ölüme göndermeler yapılmıştır. (Resim 11.)

Resim 12. “Mezardan Gelen Mektup”, Yağlıboya, 130x97, 2002

Resim Analizi:

“Mezardan gelen Mektup” adlı eseri beyaz bir zemin üzerinde daha çok çizgisel formların kullanıldığı, açık yeşil, pembe, turuncu renklerin genel olarak yayıldığı görülmektedir. İki insan beden olarak; biri mezardaki annesi ve diğeri kendisini açık bir yeşil renk ile çizmiş ve annesinden kendisine rüya yoluyla bir mesaj geldiğini ifade eden mektup zarfı görülmektedir. Hemen yine aralarında sevdiği adamın portresinin stilize edilmiş hali yer almaktadır. Sağ alt köşede yine sanatçının kendi yorumu olan bir yazı grubu görülmektedir.

Resmin Yorumu:

Annesinin ölümünü kabullenemeyen(toprak altında kemikleriyle resmedilmiş) sanatçı bu eserinde; annesiyle olan bağı rüya alemindeki bir mektupla devam ettirmekte olup resminde pembe renkte (duygusal neşeli ve çekingen ruh hali) yansıtarak göstermiştir. Resmin orta planında resmedilen mavi gözler (gözbebekleri olmayan) iletişimini sağlayamadığı sevgilisini ağız kısmındaki kırmızı renk ile de hala aşk ve şehvet hislerinin olduğunun bir göstergesi olarak çizilmiştir. Orta mekandaki sarı renkle ümitsiz aşka dikkat çekilmiştir.

Resmin sağ tarafında yer alan çeşitli yazılardan da sanatçının yurtdışındaki izlenimlerine göndermeler yapmıştır. (Resim 12.)

SONUÇ

Sanat, bir iletişim aracı olarak yüzyıllardan beri kullanılmakta ve günümüzde de devam etmektedir. Sanatın, şimdi ve gelecek olgusu üzerinde hareket halinde olması, ortaya çıkan ürünlerin sembolik ağırlıkları izleyicilerin, hayal gücü ve yaratıcılık yönlerinin gelişmesine, empati duygularının gelişmesine katkı sağlamaktadır. Sembollerin anlamları, kültürden kültüre değişiklik gösterse de hepsi mesaj verme amacı gütmektedir. Sanatçıların ruh dünyası, bilinçaltı, yaşantıları, tercihleri, aşkları, duyguları her zaman kilit noktası olmuştur. Bu bağlamda eserlerini incelediğimiz sanatçı Semiha Berksoy'un eserleri sembolik anlatılar içermektedir.

Cumhuriyeti görmüş; sanatın her alanını damarlarında hissederek icra etmiştir. Zamanının primadonnası Semiha Berksoy, sıra dışı dışavurum üslubuyla hiçbir akımın etkisi altına girmeden kendi ruh dünyasını etkileyici bir biçimde yansıtmıştır. Serbest olarak yaptığı çalışmalarından anladığımız kadarıyla hayatının iniş ve çıkışlarını resmetmiştir. Eserlerinde kullandığı renk, motif ve semboller hayatının bir parçası olarak görülmektedir. Portre ve otoportreleri, eser üzerinde kullandığı yazılar, figürlerdeki detaylar, ölüm ve yaşam arasındaki hayat çizgisi kendi ruh dünyasını dinamizm ile izleyiciye aktarmıştır.

Bir tarafta küçük yaşta annesini kaybetmiş ve yalnız büyümüş bir kız çocuğu; diğer tarafta Cumhuriyet dönemimizin güçlü Türk kadını imajıyla başarılarla koşan Berksoy, yaşamı boyunca içinde bulunduğu aşkları, büyüleyici hayatı, ruh hali, duygu durumu ile mesaj verici eserler üretmiştir.

Sanatçının da çalışmalarına genel olarak baktığımızda kendi yaşamını anlattığı, çoğunlukla da kendi otobiyografisi üzerinden farklı nesnelerle izleyicisine mesajlar vermiştir.

KAYNAKLAR

- Aliçavuşoğlu Esra (2008), Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Yem yayınları, İstanbul.
- Ambrose, G. ve Haris, P. (2003), The Fundamentals of Creative Design. Switzerland: Ava Publishing.
- Arseven, G. E. (1950), Sanat Ansiklopedisi, I-II-III-IV. Cilt, MEB Basımevi, İstanbul.
- Cemalcılar, İ (1998), Pazarlama, Kavramlar ve İlkeler, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Çoruhlu, Yaşar. (2002), Türk Mitolojisi'nin Anahatları, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Dağgezen, B. (2017), Nazım Hikmetin Şiirlerinde Göz Kavramı, Koleji Üniversitesi Beder.
- Ersoy, N. (1990), Semboller ve Yorumlarla Görünenden Görünmeyene. Ersoy Yayın, İstanbul.
- Ersoy, N. (2000), Semboller ve Yorumları (Bölüm I-II), I. Baskı, Güven Ciltevi, İstanbul.
- Ersoy, N. (2007), Semboller ve Yorumları, III. Baskı, Dönence Yayınları, İstanbul.
- Güventürk Fettah (2017), İnsan ve Temel Değerler, İzmir.
- Halse, A. O. (1978). The Use of Color Interiors. 2. Baskı, Mc Graw Hill
- Hançerlioğlu Orhan (1993), Felsefe Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Heath, R. P. (1997). The Wonderful World of Color. Marketing Tools, October, http://demographics.com/publications/mt/97_mt?mt971022.htm

- Hikmet, N. (2011), Bütün Şiirleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- İnan, A. (1987). Makaleler ve İncelemeler. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Jung, C. G. (2015), İnsan ve Sembolleri, (Çev. Hatice Mukaddes İlgün), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul.
- Kınay Cahid (1993), Sanat Tarihi – Rönesanstan Yüzyılımıza, Gelecekte Modern- Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Mazlum, Ö. (2011), Rengin Kültürel Çağrışımları, Dumlupınar Üni. Sosyal Bilimler Dergisi, sayı 31.
- Mehmeti N. (2003), “Kurum Kültürünün Kurum Kimliğine, Ürün Kimliğine ve Ambalaj Tasarımına Yansıması” (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Şişginoğlu Kadir (2015), İletişim/ Sanat ve Müzeler, Kabakçı Konağı Söyleşileri, Ankara.
- Üner Özlem (2013), Bir İfade Aracı Olarak Sanat, İletişim Sempozyumu, İzmir.
- Tutar, Y. (2012). İletişim Kavramı ve İletişim Süreci, Pegem Yayınları, Ankara.
- “Türklerde Mezar –Mezar Taşları” Aile Yazıları, 8, TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayını, Ankara, 295-332.
- Yeditepe Bienali-Senin Bir Sanatın Var (2018), Çiçeğin Her Hali, İstanbul.
- Zıllıoğlu, M. (2007), İletişim Bilgisi ve Tanımı, AÖF Yayınları, Eskişehir.
- Zıllıoğlu M. (2017), İletişim Nedir?, Cem Yayınevi, İstanbul.

İnternet Kaynakları:

- https://www.academia.edu/8052294/B%C4%B0R_%C4%B0FADE_ARACI_OLARAK_SANAT
- <https://ahmetrustem.blogspot.com/2014/12/sergi-incelemeleri-no37-semiha-berksoy.html>
- <https://www.aksam.com.tr/guncel/semiha-berksoy-kimdir-semiha-berksoy-turkiyede-bir-ilki-gerceklestirmisti/haber-974452>
- <http://www.artfulliving.com.tr/sanat/yapamazsa-olecekmis-gibi-i-1468>
- <http://www.artchesss.com/renklerin-anlamlari>
- <http://besiktaskultursanat.com/haberler/istanbul/portreler/>
- <http://www.beyazart.com/sanatci/Semiha-Berksoy>
- <https://edebiyatvesanatakademisi.com/edebiyat-terimleri-mazmunlar/mask-ve-maske-nedir-eski-ve-yeni-edebiyatta-maske-ve-sevgili-imaglari/62084>
- <https://www.istiridyeinci.com.tr/tarihte-inci/>
- img.eba.gov.tr › name=Kitle İletişim Araçları
- <https://listelist.com/semiha-berksoy-kimdir/>
- <http://mozartcultures.com/sanat-nedir/>
- <https://nereye.com.tr/bindi-hindularin-alinlarindaki-noktanin-gercek-anlami/>
- <https://sozluk.gov.tr/?kelime=>
- <https://www.themaggar.com/semiha-berksoy-halusinasyon-duvari-galerist/>